

УДК 373.2.011.3-051:376

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИХОВАТЕЛЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Малишевська Ірина, доктор педагогічних наук, професор кафедри спеціальної освіти, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0003-0889-2552

E-mail: irinamalysh66@gmail.com

Чирва Ганна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0003-3791-6111

E-mail: ch56@i.ua

Стаття присвячена педагогічній діяльності вихователя в умовах інклюзивної дошкільної освіти. Зазначено, що інклюзивні тенденції резонують з демократичними процесами у суспільстві і створюють реальні умови доступності освіти для усіх. Визначено, що саме інклюзивна дошкільна освіта відіграє надзвичайно важливе значення для надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами. Наголошено, що вихователь повинен професійно правильно спланувати стратегії викладання, опанувати педагогічні технології інклюзивної дошкільної освіти. Обґрунтовано ефективні інноваційні та традиційні педагогічні технології в умовах інклюзивної дошкільної освіти.

Ключові слова: інклюзивна освіта, інклюзивна дошкільна освіта, педагогічна діяльність вихователя, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивна група, педагогічні технології інклюзивної дошкільної освіти, стратегії викладання, інклюзивне навчання.

TEACHER'S PEDAGOGICAL ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE PRE-SCHOOL EDUCATION

Malyshevskaya Iryna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Special Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-0889-2552

E-mail: irinamalysh66@gmail.com

Chyrva Hanna, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Special Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-3791-6111

E-mail: ch56@i.ua

The article describes pedagogical activity of a teacher in the conditions of inclusive pre-school education. It is determined that the ideology of equality in the context of quality education is based on inclusive education. It is emphasized that inclusive tendencies deal with the democratic processes in society and create real conditions for accessibility of education for everyone. Inclusive education is open to the needs, problems, features, and opportunities of every child.

The necessity of trained multifunctional pedagogical specialists is proclaimed to be capable for professional activity in the conditions of innovative educational space. Inclusive pre-school education is emphasized to be extremely important for educational services for children with special educational

needs. Accordingly, the teacher must professionally and properly plan teaching strategies, and master pedagogical technologies of inclusive pre-school education. A specialist is determined today as a person who must create an inclusive educational environment for the creative use of traditional and innovative learning technologies. He should integrate different activities and be flexible with every child from an inclusive group (with special educational needs and standardized development), applying a differentiated and individual approach.

Effective innovative and traditional pedagogical technologies in inclusive pre-school education are justified in the article. In order to find the best ways to build continual inclusive education, it is recommended to justify the professional activity of primary school teachers in inclusive learning.

To conclude, teachers contribute to the overall development of every child, and in order to find the best ways to build continual inclusive education, it is recommended to justify the professional activity of primary school teachers in inclusive learning.

Keywords: *inclusive education, inclusive pre-school education, pedagogical activity of a teacher, children with special educational needs, inclusive group, pedagogical techniques of inclusive pre-school education, educational strategies, inclusive learning.*

Поширення гуманістичних ідей у суспільстві зумовило виникнення нової освітньої парадигми, що базується на сприйнятті дитини з особливими освітніми потребами як ціннісної особистості, яка має право на реалізацію своїх потреб та інтересів в умовах освітнього простору. Виходячи з ідей гідності та самоцінності особистості, педагогічна освіта має стати особистісно зорієнтованою – інноваційною, креативною, перспективною для дітей з особливими освітніми потребами. На сучасному етапі розвитку вітчизняної системи освіти саме інклюзивна освіта є відкритою до потреб, проблем, особливостей, здібностей усього дитячого розмаїття.

Проблема навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами вийшла за межі традиційного дефектологічного підходу. Для освіти таких дітей необхідною є підготовка поліфункціональних педагогічних фахівців, здатних до професійної діяльності в умовах якісно нового освітнього соціокультурного простору. Для цього необхідною умовою є розроблення освітньої стратегії, спрямованої на удосконалення фахової діяльності таких спеціалістів, зокрема вихователів закладів дошкільної освіти, з урахуванням інклюзивних тенденцій світового освітнього простору та переваг національної системи освіти.

Теоретичні здобутки та практичний досвід організації інклюзивної освіти висвітлено у вітчизняних наукових дослідженнях Є. Данілавичюте [2], А. Колупасової [5; 11], І. Кузави [7], З. Ленів [8], С. Литовченко, О. Таранченко та інших. Аналіз їх наукових розвідок засвідчує, що для впровадження інклюзії в освітньому закладі педагогічні кадри мають змінюватися. Це означає, що вони мають прийняти і усвідомити нову освітню парадигму, оновлені форми організації освітнього процесу, розробити курикулум освітнього, виховного, корекційно-розвиткового процесів, опанувати інноваційні педагогічні технології, методики диференційованого та особистісно зорієнтованого викладання залежно від індивідуальних потреб дітей з особливими освітніми потребами.

Стаття присвячена висвітленню педагогічної діяльності вихователів в умовах інклюзивної дошкільної освіти

Надзвичайно важливою є готовність вихователів масових дошкільних закладів надавати освітні послуги дітям з особливими потребами під час освітньої інклюзії. Державний стандарт дошкільної освіти спрямовує зусилля педагогічних фахівців на всебічний розвиток усього розмаїття дітей у дошкільному закладі.

Новими стандартами дошкільної освіти передбачена Освітня програма «Дитина» (2016) [4]. У програмі пропонується організація виховного процесу шляхом впровадження індивідуального підходу до дітей різного рівня розвитку, враховуючи кожний віковий період. Крім того, необхідно варіювати зміст освіти дошкільників з нормотиповим розвитком та з порушеннями у психофізичному розвитку. Особливістю змісту програми є «дешколяризація», тобто соціалізація та адаптація усього розмаїття дітей.

Зміст Програми «Дитина» сприяє використанню у освітньому процесі дошкільників різного рівня розвитку традиційних та інноваційних педагогічних технологій. Наприклад, зміст різних розділів програми доцільно щодня інтегрувати в ігрову, навчальну, дослідницьку, пошукову діяльність дітей, насичуючи його інноваційними арт-терапевтичними техніками (пісочна анімація, казкотерапія, креатотерапія, творчий розвиток технікою «кольорової солі» тощо).

Включення дітей з особливими освітніми потребами в освітній процес дошкільного закладу змінює установки вихователів на розуміння психофізичних порушень дітей та враховує їхні особливі освітні потреби і потенційні можливості. Завдання, методи, прийоми, засоби, методики, техніки, технології, які має добирати вихователь для якісного освітнього процесу, мають носити комплексний характер та передбачати оптимальний рівень складності, який може бути засвоєний усіма дітьми, у тому числі і з особливими освітніми потребами. Вихователь, добираючи завдання, методи, прийоми, засоби, методики, техніки, технології для здійснення якісного навчально-виховного процесу в умовах інклюзії, планує одночасно стратегії викладання. Сучасний вихователь має здійснювати інтегративний диференційований та індивідуальний підхід у спільній роботі усіх дітей. Вихователям, які працюють в інклюзивних дошкільних групах потрібно змінювати організацію освітнього процесу, застосовуючи різні види навчально-виховної діяльності для вирішення завдань навчання, виховання і розвитку усіх дошкільників.

Важливим завданням дошкільних закладів є сприяння підтримки, корекції та відновлення фізичного здоров'я дошкільників шляхом оволодіння загальнорозвивальними руховими вправами.

Рух, за твердженням учених (О. Аксьонової, Е. Вільчковського, Н. Денисенко та ін.) є біологічною необхідністю для розвитку будь-якої дитини. Науковці наголошують, що дітям потрібна така гімнастика, яка б не дратувала їх нервову систему, а заспокоювала, приносила нові враження, розвивала фізичну силу, об'єднуючи в собі виховання тіла і розуму [1; 3]. Отже, тільки під час руху покращується психомоторна та вегетативна функція організму, розвивається зорово-моторна координація, поліпшується якість навчальної діяльності (інтелектуальний розвиток) усіх дошкільників.

В інклюзивних групах вихователі можуть використовувати ефективні педагогічні технології, прийоми, засоби, методи для поліпшення фізичного здоров'я усіх дітей. До них відносять, наприклад: технологію М. Єфіменка (програма «Театр фізичного виховання дошкільників»); загальні вправи для фізкультхвилинок під час тривалої роботи сидячи (гімнастика «Сидячи на стільці»); елементи ритмічної гімнастики із музичним супроводом; дихальну гімнастику (в основі методики покладено виконання дихальних вправ з тривалим видихом та видихом із силою;

використання дихальних тренажерів: надування гумових іграшок, м'ячів, кульок тощо); дихальну гімнастику для шиї та горла («Коник», «Ворона», «Кільце», «Ситий лев», «Навчитись позіхати», «Подуй у трубочку», «Засмійся»), гімнастику «Зіркість» для профілактики короткозорості; вправи-ігри на дихання (з метою активізації лівої півкулі та процесу збудження центральної нервової системи); вправи для розвитку дрібної моторики пальців рук, ніг, обличчя та зорово-моторної координації (узгодженість руху рук та очей); вправи-наслідування рухів тварин, птахів, комах, транспорту, явищ природи тощо, супроводжуючи розповіданням коротких віршиків[1; 3].

Ефективною інклюзивною педагогічною технологією для розвитку та корекції дрібної моторики пальців рук та артикуляційного апарату є біоенергопластика. Ця технологія передбачає техніки з'єднання рухів артикуляційного апарату з рухами кисті рук, пальчиковий масаж, або масаж долоней, наприклад кам'яними, металевими і скляними різнокольоровими кульками, прищіпками, гудзиками, горіхами, каштанами, шестигранними олівцями, трав'яними мішечками, камінням тощо. Біоенергопластика активізує інтелектуальну діяльність дітей. У результаті біоенергопластичних вправ покращується мовлення, пам'ять, увага, уява, мислення [12].

Гра є головним і основним видом навчальної діяльності як дошкільників з особливими освітніми потребами так і з нормотиповим розвитком. Для формування мовленнєвої функції застосовують різноманітні ігри в комплексному вирішенні корекційно-розвиткових завдань. Комунікативними за своїм походженням є різноманітні сюжетно-рольові, або творчо-рольові ігри (побутові, сімейні, загальної тематики, суспільні), які мотивують до самостійних висловлювань, сприяють активізації словника, навчають культури мовленнєвого спілкування, розвивають діалогічне та монологічне мовлення. З метою корекції мовленнєвих порушень в умовах інклюзивної групи доцільно використовувати дидактичні ігри за І. Марченко [10]: розмова з будь-якою іграшкою (наприклад, логопедичною лялькою, наслідування голосів птахів, тварин, комах, звуків транспорту, явищ природи тощо); настільно-друковані ігри (пазли, кубики, лото, доміно, парні картинки); ігри-передбачення («що було б, якби...»); ігри-бесіди, які збільшують словниковий запас усіх дітей, розвивають активність мовлення, зв'язні висловлювання; рухливі ігри-тексти (з музичним супроводом або без нього), ігри-драматизації та інсценівки, що сприяють формуванню виразності мовлення, правильної дикції, темпу та дихання; розвивають спостережливість, кмітливість; допомагають уникнути конфліктів; виховують емоційні та вольові якості, взаєморозуміння та самоствердження.

Педагогічно доцільними у роботі вихователя інклюзивної групи для здійснення логіко-математичного розвитку дітей з нормотиповим розвитком та з особливими освітніми потребами є такі педагогічні технології: сенсорне виховання за М. Монтессорі (формування елементарних математичних уявлень з метою удосконалення чуттєвого досвіду); раннє навчання математики за технологією Глена Домана, Нумікон; ейдетика для ефективного запам'ятовування інформації – термінів, цифр, геометричних фігур тощо; інтегровані заняття для формування логіко-математичних уявлень та сенсорних еталонів.

Для формування у дошкільників різного рівня розвитку цілісного сприймання довкілля, збагачення чуттєвого досвіду, доцільно в умовах інклюзивного навчання

використовувати, наприклад, технологію космічного виховання за педагогічними ідеями М. Монтесорі [6]; природотерапію для корекції психоемоційного стану дитини, розроблену І. Малишевською, яка до засобів природотерапії віднесла: звукотерапію, рослинотерапію (деревотерапія, терапія кімнатними рослинами), хромотерапію (ігри з кольоротерапії), ароматерапію (подушечки з різних трав), пісочну терапію та інші [9].

Сьогодення вимагає рухатися у напрямку втілення міжнародної практики щодо надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами в умовах масових закладів освіти. Педагогічна діяльність вихователів інклюзивних груп має бути спрямована на пошук нових і адаптацію традиційних педагогічних технологій, що забезпечать ефективну підтримку дитині з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної дошкільної освіти.

Для пошуку оптимальних шляхів розбудови інклюзивної освіти доцільно, обґрунтувати напрями професійної діяльності вчителя початкових класів в умовах інклюзивного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вільчковський Е. С., Денисенко Н. Ф. Організація рухового режиму у дошкільних навчальних закладах: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 128 с.
2. Данілавічюте Е. А., Литовченко С. В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навч.-метод. посіб. Київ: А.С.К., 2012. 360 с.
3. Денисенко Н. Ф., Аксьонова О. П. Через рух – до здоров'я дітей: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Мандрівець, 2009. 88 с.
4. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоskalенко [та ін.] / наук. ред.: Г. В. Беленька, М. А. Машовець / Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.
5. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів: навч.-метод. посіб. Київ: АТОПОЛ, 2010. 96 с.
6. Константинов О. В., Сухова М. М., Іванова Т. Ф. Основи космічного виховання дошкільників за педагогічною системою М. Монтесорі: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Медобори 2006, 2012. 108 с.
7. Кузава І. Б. Інклюзивна освіта дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку: теорія і методика: монографія. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2013. 292 с.
8. Ленів З. Підготовка кадрів для створення оптимальних умов дітям з порушеннями психофізичного розвитку в інклюзивному середовищі. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 3. С. 13–19.
9. Малишевська І. А. Педагогічні технології інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. Умань: Візаві, 2016. 112 с.
10. Марченко І. С. Спеціальна методика початкового навчання української мови (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників): навч. посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Київ: Слово, 2010. 288 с.
11. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ: А. С. К., 2012. 308 с.
12. Сидоренко О. Г., Яковенко О. П. Уроки пальчикової гімнастики. *Дефектолог*. Вкладка. 2015. № 4(100). С. 1–24.

REFERENCES

1. Vilchkovskiy, E. S., Denysenko, N. F. (2008). Orhanizatsiia rukhovoho rezhymu u doshkilnykh navchalnykh zakladakh. Ternopil: Mandrivets [in Ukrainian].
2. Danilavichyutie, E. A., Lytovchenko, S. V. (2010). Stratehii vykladannia v inkluzyvnomu navchalnomu zakladi. Kyiv: A.S.K. [in Ukrainian].

3. Denysenko, N. F., Aksonova, O. P. (2009). *Cherez rukh – do zdorovia ditei*. Ternopil: Mandrivets [in Ukrainian].
4. Dytna. *Osvitnia prohrama dlia ditei vid dvokh do semy rokiv*. (2016). H. V. Bielienska, M. A. Mashovets (Eds.). Kyiv: Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka [in Ukrainian].
5. Kolupaieva, A. A., Taranchenko, O. M. (2010). *Dity z osoblyvymy potrebamy v zahalnoosvitnomu prostori: pochatkova lanka. Putivnyk dlia pedahohiv*. Kyiv: ATOPOL [in Ukrainian].
6. Konstantyniv, O. V., Sukhova, M. M., Ivanova, T. F. (2006). *Osnovy kosmichnoho vykhovannia doshkilnykiv za pedahohichnoiu systemoiu M. Montessori*. Kamianets-Podilskyi: Medobory [in Ukrainian].
7. Kuzava, I. B. (2013). *Inklyuzyvna osvita doshkilnykiv, yaki potrebuiut korektsii psykhofizychnoho rozvytku: teoriia i metodyka*. Lutsk: PP Ivaniuk V. P. [in Ukrainian].
8. Leniv, Z. (2014). *Pidhotovka kadriv dlia stvorennia optymalnykh umov ditiam z porushenniamy psykhofizychnoho rozvytku v inklyuzyvnomu seredovyschi. Osoblyva dytna: navchannia i vykhovannia, 3, 13–19* [in Ukrainian].
9. Malyshevska, I. A. (2016). *Pedahohichni tekhnolohii inklyuzyvnoi osvity*. Uman: Vizavi [in Ukrainian].
10. Marchenko, I. S. (2010). *Spetsialna metodyka pochatkovoho navchannia ukrainskoi movy (lohopedychna robota z korektsii porushen movlennia u doshkilnykiv)*. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].
11. *Osnovy inklyuzyvnoi osvity* (2012). A. A. Kolupaieva (Ed.). Kyiv: A. S. K. [in Ukrainian].
12. Sydorenko, O. H., Yakovenko, O. P. (2015). *Uroky palchykovoii himnastyky. Defektoloh, 4(100), 1–24* [in Ukrainian].